

KÖNYVESPOLC

CSÁKY KÁROLY:

Szakraális emlékeink nyomában I–IV.

Egyedülálló vállalkozásnak tekinthetjük a magyar vallási néprajz művelésében Csáky Károly etnográfus törekvését az egykori Hont, Nógrád és Esztergom vármegye több tucat települése tárgyi egyházi emlékeinek bemutatásával. Az eddig kiadott négy kötet 44 település templomait, oltárait, kápolnáit és további megszentelt tárgyait: freskókat, képeket, szobrokat, feszületeket, kereszteteket, síremlékeket, emlékműveket, képoszlopokat, képes fákat, búcsújáró helyeket, szent kutakat mutatja be.

Talán nem tévedünk, hogy az Ipolyságon alkotó néprajztudós nagyszabású tervének gyökereit még az 1993-ban megjelent Isten házaí és szolgálái – Az Ipoly mente egyházi műemlékei és jeles személyiségei (Lilium Aurum, Dunaszerdahely) című munkájában kereshetjük. Művének bevezetésében említi, hogy a második világháborút követő évtizedekben nemzedékeket szakítottak el vallásuktól, közösségüktől. Közép-Európában templomokat zártak be, megfosztva a hívőket szellemi-lelki táplálékuktól, s betaszították a kiábrándultak, az alkoholisták, drogosok, nemi betegék és öngyilkosok növekvő táborába. A pedagógusoknak még az építészeti, művészeti stílusok tanulmányozásához sem látszott célszerűnek elvinni tanítványaikat a közeli templomokba. „Am a szomorú valóságot előidéző sötét korszak talán elmúlt. És cselekedni már lehet. Rajtunk is múlik hát, hogy sorunkon, helyzetünkön változtassunk. Papokon, pedagógusokon, önkormányzati tagokon és egyszerű hívőkön egyaránt. Igaz, az Isten háza elsősorban az imádság, az elmélkedés és az istentisztelet háza. De őseink úgy építették meg azokat már évszázadokkal ezelőtt is, hogy esztétikusak és művésziek legyenek. Nekünk pedig ezeket az értékeket is meg kell becsülnünk, meg kell ismerünk” (5–7. oldal).

S valóban, szerzőnk szándékának megfelelően munkájából és további írásaiból diákok és pedagógusok egyaránt meríthettek. Az 1990-es években Ipolyság és Kémence, Hont vármegye két egykori székhelye szervezte a környék kisdíjakjaira számára a „Múlttal a jövőért” című honismereti, helytörténeti vetélkedőket, majd az államalapítás és Hont millenniumának alkalmából ugyancsak elő lehetett venni, ha az Ipoly mentének egyházi műemlékeiről, szerzetesrendjeiről, a papság jeles személyeiről, szent helyekhez fűződő mondákról, hiedelmekről kellett számot adni. De munkái jótékony hatást gyakoroltak a kibontakozó egyház-, művészettörténeti és néprajzi gyűjtésekre, kutatásokra is.

Azt hihetnénk, hogy a „szellemi-lelki csonkítás” évtizedei után tíz-húsz év elteltével helyükre kerültek a dolgok. Nos, másfél évtizeddel az imént értékelt munkájának megjelenése után, a Szakraális emlékeink nyomában első kötetének bevezetésében szerzőnk keserűen szól az ezredforduló körüli állapotokról: „Sajnos napjainkban egyre gyakoribb az eme helyeken elkövetett barbár fosztogatás. Templomokat rabolnak ki, kápolnákat törnek fel, szent helyeket beestelenítnek meg. Ezért is jó minél alaposabban számba vennünk emlékeinket, dokumentálni őket. Gyűjtőmunkám során többször tapaszt-

altam szomorúan, hogy nem mindig ismerik az illetékesek sem saját templomukat, vagy településük kisemlékeit. A tárgyakat nem mindig őrzik kegyelettel és biztonsággal. Évszázados szobrok tűnnek el egy-egy restaurálás, templomfestés után. Még a leghivatottabb személyek sem gondolják, hogy ezáltal a közösség történelmének egy darabját hasítják ki, emlékeket törnek szét. Hisz a régi História Domosuk hűen őrzik a szent tárgyak és szobrok történetét, állítjuk nevét, buzgóóságuk, hálájuk vagy könyörgésük okát. Őseink hosszú évtizedeken át vigyázó szemüket vetették e tárgyakra, ismerték múltjukat, fohászt, imát rebegtek hozzájuk. Azt is megdöbbenve tapasztaltam, hogy történelemtanáraink, a képzőművészetet, honismeretet, egyháztörténetet oktatók mily ritkán viszik be gyermekeinket a templomokba rendhagyó órákra. Nagy kár, mert a templom élő tárháza a múltnak, prezentálja az egyháztörténetnek, sőt a művészeteknek is.”

A sorozat köteteiben bemutatott vidék lakossága túlnyomóan római katolikus, de akadnak vegyes vallású települések is. Szerzőnk nem hagyja ki az evangélikus (Dacsókeszi, Ipolyszakállós, Leszenye, Nagyborzsony, Nagycsalomja, Százd) és a református (Bori, Vámosmikola) Isten házaínak leírását sem, sőt megemlékezik Kisgyarmat és Vámosmikola egykori zsinagógájáról is. Színesíti településképeinek tablóját a nyelvhatar vegyes, magyar-szlovák (Dacsókeszi, Leszenye, Mikszáthfalva) és magyar-német (Nagyborzsony) lakosságának vallási együttéléséről szóló tudósítás.

A kötetekben böngészve tudatosodik a Palócföldhöz kötődő olvasóban, hogy Kárpát-medence-szerte ismert, híres templomok bújnak meg e tájon: Felsőszemeréd rovársíros temploma, Ipolybalog Árpád-kori királykoronás temploma, Bény román stílusú bazilika-temploma és rotundája, Bernecebaráti erődtemploma, Nagyborzsony Árpád-kori Szent István-temploma valamint középkori bányásztemploma.

Csáky Károly munkáiból is kitűnik, hogy templomaik története szorosan összefügg a települések történetével – a középkorban, sőt a XX. század elejéig, közepéig –, birtoklástörténetével. A régmúltban ugyanis a mindenkorai patrónus joga és köteleme volt a templomalapítás, templomépítés, s az Isten házaí jö karban tartása, gazdagítása.

Esztergom, Hont és Nógrád bemutatott települései egykor az Esztergomi Főegyházmegyéhez tartoztak, jelentős hányadukban az esztergomi érsek vagy a káptalan volt a földesúr, így a kegyúri jogok gyakorlója is. Az esztergomi érsek az építője többek között a jelenlegi drégelypalánki Árpád-házi Szent Erzsébet, a garamkövesdi, a kéméndi Úr mennybemenetelének tiszteletére szentelt és a nagyborzsonyi Szent Miklós-templomnak, míg a garampáldi Szent Lőrinc tiszteletére szentelt Isten házaí a káptalan építette. További szentegyházépítő főpapok között említi szerzőnk Gyerk mostani templomának patrónusát, Galgóczi János esztergomi nagyprépostot, míg Paláston Palásthy Pál püspök, primási püspöki helyettes építette Isten hajlékát. De szorgoskodtak a világi főurak is a szent helyek építésében: Ipolynagyfaluban Mária Szent Neve tiszteletére a Liphay család,

Leszenyén Mária Angyalok Királynője tiszteletére Majthényi Márton, Zsély második templomát Koháry István, a harmadik, Szent Imre-templomát a Zichyek, míg az Esterházy hercegi család Mária Magdolna tiszteletére a vámosmikolai templomot építtette. Kisenemesi települések is akadtak a Palócföldön (Bori, Inám), melyeken helyi erőből emelték az Úr hajlékát. A templomépítés azonban sehol sem valósult meg a hívek akarata, összefogása nélkül. Az igaerővel, foggal rendelkező gazdák általában a köhordással, faanyagszállítással és segéderővel szolgálták a szent helyek építését (Alsószemeréd, Palást).

Szerzőnk a templomok alapításának, építésének körülményeit több forrás – okleveles emlékek, alapító okiratok, egyházlátogatási jegyzőkönyvek, plébániatörténet (historia domus), krónikák – és feldolgozások – egyháztörténeti, országleíró munkák, megyememográfiák – felhasználásával, egybevetésével igyekszik tisztázni. Végigkíséri a szentegyházak sorsát is: milyen jelentős bővítések, külső és belső átalakítások történtek fennállásuk alatt. Kitér a helységek korábbi templomaira, megemlíti a még fellelhető romokat is. Az épületek művészeti stílusa jellemzőinek megadásával azt is elősegíti, hogy a diákok ismerjék meg lehetőségeiket: a közelben hol tanulmányozhatják a különböző korstílusokat. A források és feldolgozások alapján igyekszik feltárni azt is, hogy egy-egy település templomainak miként változott védőszentje, titulusa (Nagybörzsony, Szalka, Vámosmikola).

Miként az egyházak sorsára országszerte, így vidékünkön is romboló hatással voltak a háborúk. A tatárdúlás, a török elleni küzdelmek idején a környéken is sok templom elpusztult, de nem kímélték őket a szabadságharcok és a „felszabadító” hadseregek sem. Az Isten házába imára, csendességre hívogató harangokból gyakran ágyúkat öntöttek, utójára az első világháború vitte el harangjaink egy részét.

Vajon korunkban az Úr hajlékában a szertartások alatt tekintetüket körbeborozó hívek, a településen élő fiatal felnőttek, tanulók ismerik-e, felismerik-e az utcákon, tereken, kereszttutaknál, temetőikben állított szakraális tárgyakat? Csáky Károly kötetei segíthetnek abban, hogy az érdeklődő hívők és laikusok megismerjék helységük templomában és a szabadban álló egyházi emlékeket.

Szerzőnk részletesen leírja, jól sikerült fotóanyagával dokumentálja is a templombelsőket: a főoltárt, tabernákulumot, mellékoltárt, szószéket, gyóntatószéket, kereszttelőkutat, diadalívet, festményeket, freskókat, szobrokat, a kereszttutat, az orgonát. Kitér arra is, hogy Isten hajléka rejt-e kriptát, megemlíti a népi emlékezet által megőrzött hiedelmeket.

A szakraális kisemlékek építése, létesítése általában az adott faluközösség vagy a tehetősebb hívek személyes felajánlásából, adakozásából valósult meg. Néprajzkutatók helyszíni bejárásaikora a szabadtéri szobrokat, kereszttelőkutat, feszületeket, kápolnákat, képoszlopokat, barlangokat, a Mária-kultusz jelképeit – vagyis a porták szoborfülkés kisemlékeit – leírásukon valamint a fellelhető dedikációk közlésén túl ugyancsak színes felvételeivel örökíti meg.

Csáky Károly a *Szakraális emlékeink nyomában* című könyvsorozatával a jelen állapotot dokumentálja. A kiadványok eljutnak a bemutatott települések lakóihoz, hívőkhez, plébánosokhoz, pedagógusokhoz. Lehetséges, hogy sokan szerzőnk feldolgozása alapján és segítségé-

vel eszmélnek fel, s jönnek rá helyi értékeink még meglévő gazdagságára. S ennek ismeretében talán gyarapodni fog az egyházi és a népi vallásosság kulturális értékei megővőinak tábora. S azt is reméljük, hogy példaértékű vállalkozását tovább folytatja, s újabb Garam és Ipoly menti települések szakraális emlékeinek bemutatásával örvendeztetni meg a vallási néprajz iránt is fogékony olvasóit.

(Kiadta: Liliom Aurum, Dunaszerdahely; I. kötet, 2008. 136 p. 181 kép; II. kötet, 2009. 148 p. 204 kép, 1 térkép; III. kötet, 2010. 152 p. 185 kép; IV. kötet, 2011. 148 p. 196 kép)

Koczó József

CSERNA ANNA:

175 éves vármegyeházánk. Emlékkötet Szekszárdról

A reprezentatív kiállítású száz oldalas emlékkötet méltó megemlékezés a szekszárdi vármegyeháza jubileumára. Pollack Mihály klasszicista alkotásával Tolna megye székhelye dícselkedhet. A tanulmány visszanyúl a 950 éve, I. Béla király által 1061-ben alapított Benedek rendi apátság történetéig. Béla feltételezett temetkezési helyét, a Szent Megváltó tiszteletére épített templom és a körötte berendezkedő bencések több évszázados munkálkodásának nyomait a király nevét viselő téren álló vármegyeháza és az udvarán látható romkert idézi fel. Mára, a székház avatásának 175. évfordulója alkalmából mindez felújítva, a látványos sokaságával gazdagítva mutat vissza az ünnepi kötetben, Cserna Anna főlevéltáros sallangmentesen szakszerű kalauzolásával.

Tájékozódásunkat jól segítik az évszázadok történéseit bemutató (*dólt betűs*) fejezetek-címek. *Tolna vármegye és középkori közigazgatása* a vármegyék kialakulásának kezdetétől, Somogy, Veszprém, Fejér és Zala után, a Baranya-Tolna egyházmegye alapításától (1009) számítja a földrajzi határokat. Első ismert várispánsága, Thelena/Tolnavár lehetett a névadó, a tihanyi apátság alapítólevele (1055) és néhány utána keletkezett (1193, 1211) oklevél szerint. A szerző történetiségében és archontológiai kutatási eredményeit is jól hasznosítva, bemutatja a középkori közigazgatás funkcióit, változó helyszíneit és meghatározó személyiségeit, vele a hitles-helyként működő szekszárdi apátság szerepét.

Vitákba bonyolódott szomszédos vármegyék, hatalmaskodó főurak és igazukat kereső apátok huzakodása rendezte át időnként a megye- és a birtokhatárokat. Mindez tetézte a háborúskodásor – tatár- és török-dúlásor, Rákóczi függetlenségi harcokor – elszennvedett veszteségekkel. A megyetérképről eltűnt települések sokasága és a drámaian lecsökkent lélekszám – 1696-ban 28 településen alig ezer lakos – után újjáéledő *Tolna vármegye újkori közigazgatása* hagyta örökül az 1699-től használatos barokk pecsétnyomot, és abból a ma címerként ismert ábrázolást Szent István és Imre herceg képével. Csernyéd és más nemesi közgyűlési helyek után – az 1727: 73. tc. nyomán – *A vármegye első székháza Simon-tornyán épült*, sajnos alkalmatlan helyen. A nagyteremből, hivatali szobákból, levéltárból álló épületben helyet kapott a börtön, a konyha és az lóistálló is.

Új helyet keresve, 1779-ben hozott döntés értelmében véglegesül *A vármegye első székháza* *Simon-tornyán épült*, sajnos alkalmatlan helyen. A nagyteremből, hivatali szobákból, levéltárból álló épületben helyet kapott a börtön, a konyha és az lóistálló is.

hetően *A bencés apátság és az épületei* története eleve rangot adott a mezővárosnak, földrajzi elhelyezkedése is alkalmasabbá tette Szekszárdot elődjénél. Történelmi fontosságú események és személyek kötődtek hozzá, egy Árpád házi király temetkezési helyétől Salamon király Géza herceg elleni merényletének itt megszülető tervéig, vagy pl. a bencések szekszárdi apájaként is számon tartott Czudar Lászlótól és a Mátyás ellen összeesküvő Vitéz Jánostól a török után újjáépítő Mérey Mihályig. A XVIII. század végi évtizedekből már beszédes tervrajzok maradtak fenn, melyeket az átalakító építkezések levelezésével kiegészítve, a szerző helyiségenkénti pontossággal tárja fel, hogy milyen is volt *A vármegyeháza a berendezkedés éveiben*. Alig másfél évtizednyi idő jutott a gyarapodó vármegye új székhelyének, amikor Szekszárdot is elérte az akkoriban oly gyakori tragédia.

1794-től évtizedekre feladatot adott *A tűzvész utáni helyreállítás*, egyben lehetőséget is kínálva korszerűbb városkép és megfelelőbb megyeháza létesítésére. Hosszan elhúzódó építkezéssel jártak az újabb tervek az épület bővítésére. A nemesi családok példamutatása nyomán kibontakozó adakozási buzgalom több alkalommal átsegítette a vármegyét az építészeti vitákon és a pénzügyi gondokon. A XIX. század első harmadában páratlanul mondható összefogással valósult meg a *Pollack Mihály tervezte új vármegyeháza*. Herceg Batthyány Fülöp és Esterházy Miklós herceg, a pécsi püspök, Apponyiak, Dóryak, Jeszenszkyak, Viczayak, Augusz Antal, Bezerédj István, Csapó Dániel és mások pénzzadományai és munkája épült be Pollack klasszicista megyeházába. Téglafalakkal, faanyaggal, tetőcsereppel, pénzzel és munkásokkal segítettek a hírneves Mester impozáns tervének megvalósulását. Létrejöttében volt megalkuvás és taktika is. Csapó Dániel alispán egyrészt új és új adományozásra készített a t. karokat és rendeket, másrészt Pollackkal is alkudozott az egyszerűbb és olcsóbb megoldások érdekében. A „nemesi megyének curiális háza” tervét az építésre felügyelő küldöttség tagjai „szoros vizsgálat alá vették”, és azt néhány módosítással megfelelőnek tartották. Az 1828-ban kezdődő építkezés 1833-ban ért véget. Összesen 72 fűthető helyiséggel készült el a ház. Új főispán – galántai és fraknoi Esterházy Károly – beiktatása kínált alkalmat a „szükséghez képest bővítve és izléssel idomítva” készült épület avatására 1836. augusztus 8-án, megfelelő ünnepi külsőségekkel. Zádor Anna szavaival idézi a szerző: Pollack „megoldása egyszerre hagyományosnak és korszerűnek, helybelinek és nagyvonalúnak, egyszerűnek és méltóságteljesnek látszik”.

A könyvek történetéhez hasonlóan elmondhatjuk, – habent sua fata domus – az épületeknek is megvan a maguk sorsa. Két dolog mondható állandónak a *Vármegyeháza világa* történetében. Az egyik: nemesi közgyűlés, tanácsülés, vagy képviselő-testületi közgyűlés – a választott testületek mindig itt tartották s tartják üléseiket mai is. A másik: az épület a megszületése óta otthona a 285 éves megyei levéltárnak.

Cserna Anna gazdagon adattált és 93 képpel díszített munkája a vármegye működésének, a teljes felújítást kapott megyeháza épületének és lakói életének első, hiánypótló összefoglalása.

(A Tolna Megyei Önkormányzat és a Tolna Megyei Levéltár kiadása. Szekszárd, 2011.)

Kaczián János

K. NÉMETH ANDRÁS:

A középkori Tolna megye templomai

Hiánypótló egyház- és helytörténeti kiadvány jelent meg K. Németh András régész múzeumigazgató tollából. *A középkori Tolna megye templomai* című könyv az első hazánkban, amely egy történelmi vármegye településeinek templomait, kolostorait és templomhelyeit tárja az olvasó elé. *„A késő középkori Magyarország egyik legnagyobb népsűrűségű és településállományát tekintve a hódoltság alatt az egyik legsúlyosabb veszteséget szenvedett megyéje”* – olvashatjuk a bevezető részben. Tegyük hozzá, hogy az egyik leggazdagabb megyéje is volt az országnak, melynek területe – Szakály Ferenc történész számításai szerint – 4502 négyzetkilométer volt, szemben a jelenlegi 2584 négyzetkilométerrel. Baranya megyéből 27 településnek 43, Somogyból pedig 21 településnek 30 templomhelye szerepel a kiadványban. A bizonytalan templomhelyek száma 16, illetve 5 település közigazgatásilag jelenleg nem azonosítható be.

Nagy örömmre szolgált, amikor K. Németh András megkeresett és megosztotta velem kutatásának témáját. Örömmel segítettem a szerzőnek és elkísértem bejárásaira. 2011. április 18-án jártunk Alsóhetényben, Nakon, Inámpusztán, Göllében és Kazsokban.

A kiadvány három mai megye 139 településének határában található összesen 322 biztosan létezett egyházi intézmény adatait tartalmazza, amelyek valaha 283 középkori településen helyezkedtek el. A fennmaradó mintegy félszáz nem igazolható kellő bizonyossággal. A korszak templomainak négyötöde eltűnt, közülük már csak három látható romként. Ezek közül az egyik a könyv borítóján szereplő, Regöly határában lévő somolyi rom.

A fiatal szerző elmondása szerint, tamási lakosként, helytörténeti érdeklődéstől vezérelve, Papp István (1892–1970) esperes feljegyzései nyomán kezdett el foglalkozni a középkori templomokkal, még régészhallgató korában. Kutatásait így Tamási főmegyének kezdte el, majd tágitotta a határokat a regölyi közsérség területére. A dolgozat doktori disszertációjává nőtte ki magát, és a legújabb kutatásokkal kibővítve most egy kötetben jelenhetett meg e hiánypótló munka.

Nagy értéke a kiadványnak a helyszíni terepbejárás és a tapasztaltak dokumentálása. Sajnos a mai régészek annyira le vannak terhelve, hogy klasszikus terepbejárást nem végeznek. A célzott bejárásokat írott források, okleveles adatok, korábbi megfigyelések, leírások, térképek, meglévő dűlőnevek, kollégáktól kapott légi felvételek alapján végezte. Egy CD-lemez is tartozéka a könyvnek, melyen mintegy 600 fénykép látható, elsősorban a helyszíni bejárásokról.

A honismerettel és helytörténettel foglalkozó közönség – a szekszárdi bemutató után – Dombóváron is megismerhette a kutatások eredményeit, illetve megvásárolhatta a kiadványt. A Helytörténeti Múzeumban jómagam mutathattam be a könyvet, elsősorban somogyi vonatkozásaiival. A tervek szerint a következő bemutatóra Bonyhádon kerül sor.

A kiadvány a pécsi Publikon Kiadó gondozásában jelent meg, melynek megjelenését, többek között a Nemzeti Kulturális Alap is támogatta.

F. Bodó Imre

GÁBRIEL TIBOR:

A Budai Vigadó története

Fontos kötetel gyarapodott a fővárosi közösségi teretek történetét feltáró kiadványok sora, amelynek értékét ráadásul nagymértékben emeli, hogy Magyarországon e téma kutatása nem néz vissza hosszú múltra, noha a társas – művelődési, szórakozási – viszonyok vizsgálata lényeges jelzéseket adhat a nemzeti identitástudatról, történetiségében és változásaiban egyaránt. Azaz tanulsággal járhat, s mintával szolgálhat. Igaz, egy-egy intézmény komplex, anyagiakra és szellemiekre egyaránt figyelő feltárása többféle felkészültséget igényel. Jártnak kell lenni először is a történelemben, valamint az adott kor művelődéstörténetében, ismerni kell a gazdaságot és a belpolitikában zajló folyamatokat. Nem hátrányos a társadalomtörténeti irányultság, s gyakorlati ismeretekre van szükség a források, a nyomtatott sajtó és a szakirodalom felhasználásához. S mindent kellő leleményességgel és találfelhasználással kell feldolgozni, hogy a rendelkezésre álló adathalmaz mögött feltűnjenek a hol jól, hol rosszabban működő intézmények, az emberek, akik mozgatták azokat, s jelet kapjanak mindazok, akik éltek lehetőségeivel. S szükséges bizonyos kritikai hangnemet, hogy sem a korabeli, sem az utókorban keletkezett vélemények ne homályosítsák el a kutató szemét. Azt lehetne gondolni például előzetesen, hogy egy ilyen, különféle művészi előadásokra, társas együttlétre alapított intézmény üzletei – amelyek bérleti díja jelentősen hozzájárulhat az épület fenntartásához – rentábilisan működhetnek, ám ezt éppen a Budai Vigadóban létesült étternek, kávéházak működése nem erősíti meg. Ez már önmagában is furcsa körülmény, ahogyan az is, hogy vállalkozó híján maga a II. kerületi előljáróság működtette a vigalmi célú tereteket, – jobb híján.

A munka felütése széles körű áttekintés, amelyben a szerző sorra veszi Budapest egyesítésétől kezdve a Budai Vigadó létesítéséig a fővárosban épült hasonló funkciójú épületeket, sőt kitekint a vidéki városokra is. Az építés előzményeinek ismeretei nem nélkülözik az olvasó deha vu-érzéseit, főként Preyer Hugó, vagy Darányi Ignác véleményére gondolva, illetve a tervezett helyen volt magánépületeknek felajánlott vételi és a kisajátítási ár közötti különbséget mérlegelve, esetleg az építési tervpályázat eseményeit nyomon követve. A kötet egyes fejezetei tárgyalják az építkezés tényleges folyamatát, a befejezett vigadó homlokzati díszítéseit és belső tereit. Részletes, korabeli fényképekkel illusztrált leírását kapja az olvasó például az előcsarnoknak, úgyszintén az első emeleti díszteremnek – aki csak a hatvanas-nyolcvanas évek Népművelési Intézeteként emlékezik minderre, igencsak elcsodálkozhat. Utóbbiról, a külső és belső átalakításról is bő ismereteket nyújt egy későbbi fejezet. Gábrriel Tibor megállapításait minden alkalommal alátámasztja a korabeli sajtóból, valamint főként a Fővárosi Levéltárból szerzett, kikutatott adataival, és természetesen támaszkodik a témával kapcsolatos szakirodalomra is; mindez munkájának megbízhatóságát növeli. Ezek segítségével tárja fel például az a körülményt is, hogy a második emeletre eredetileg ábrákalkotat terveztek, mivel azonban nem volt elég jelentkező, ezen a szinten egy nyilvános könyvtár nyert elhelyezést.

A további fejezetek a bérleti működését foglalják össze igen adatgazdagon, a Budai Polgári Körét és a Budai Könyvtár Egyesületét, bőven merítve a sajtóvisszhangokból, feltárva a békés és kevésbé békés rendezvé-

nyeket. Nostalgiait hoz az itt fellépő előadóművészek névsorát olvasni, s kínos a politika megjelenését végigkövetni a második világháborút közvetlenül megelőző, illetve azt követő években. A negyvenes évek kezdetéig a Budai Vigadóban végbement változások ugyan magát az épületet nem érintették, 1943 második felétől az intézmény módosulásoknak azonban építészeti következmények lettek. Az országos Hadigondozó Hatóság beköltözése jelentős belső átépítéssel járt, később óvóhelyeket alakította ki a pincében. Az ostrom alatt az épület megsérült, a szomorú eredményt a kötetben egy korabeli fénykép is illusztrálja.

A világháború után a Budai Vigadónak is új funkciókat kellett találni, amit összekötöttek a tulajdonosul kijelölt párt anyagi alapjainak megteremtésével – a bevétel által. Az épületet a Kiszgazdapárt kapta meg mozi üzemeltetésre; más pártok, más épületeket kaptak. Az új tartalom természetesen kibővült a többpárti politizálást kísérő propagandával, majd az egypárti ideológia uralomra jutásával. A korabeli hazai viszonyokat jól jellemezte a pártmozik száma, működésük, a vetített filmek nemzeti megosztása; ezek az oldalak szinte egy kis magyar film-történet részét alkotják. Igen tanulságos az egykori vigadó elnevezéseinek változását, az egymást követő szervezeti egységekhez társított feladatokat végigkövetni. A Budai Vigadó ugyanis a civil kezdeményezések egyik fővárosi helyszíneként a nem kívánt fennállású és működésű intézmények sorát gyarapította, egy ideig háborús sérüléseinek rendbehozatala is kétséges volt. Megmentése sikerrel járt ugyan, fenntartásához új funkciót is találtak, de a korábbi értékeit nem sikerült azokat meghaladókkal felváltani vagy helyettesíteni. Mindez a jelenre, de még inkább a közeljövőre várhat. Gábrriel Tibor kötetét mindenestre egy lépés ezen az úton.

Buda Attila

Szülőföldünk a Jászság

A fenti címmel impozáns kiállítású és terjedelmű kötet látott nemrég napvilágot Jászberényben Bathó Edit és Papp Izabella szerkesztésében. A közel félezer oldalas munka alcíme szerint *Helystörténeti olvasókönyv*, amit tartalmi értékei alapján honismereti monográfiának is tekinthetünk, és egyben olyan összegzésnek, ami példaadó módon szolgálja a helyi identitás erősítését, egyben szemléletesen tanúskodik egy tájegység természeti és társadalmi hagyományainak megbecsüléséről. Több mint negyed százada, amióta Bathó Edit a Jász Múzeum igazgatója, egyre több szakmai és népszerűsítő kiadvány bizonyítja mindezt, melyek megjelenésében a Jász Múzeumért Alapítvány országlánrészt vállalt, a helyi társadalmi támogatásokkal együtt. Kellőképpen mutatja ennek az összefogásnak az eredményességét a kötet végén található négyoldalas irodalomjegyzék. Főképpen a Jász Múzeum vonzáskörében megvalósult tudományos kutató- és feldolgozó munka eredményei kaptak helyet a kötetben, részben már publikált, részben ez alkalommal elsőként megjelenő írások formájában, de mindenképpen eredeti, önálló feldolgozásként, mintaszerű szerkesztésben.

A helyismereti tematikának megfelelően az első nagy fejezet a Jászföld természetvilágát tárja elénk. A rövid természetföldrajzi vonatkozású ismertetést követően nagyobb teret a természetvédelmi területek bemutatása kapott Buschman Ferenc tollából. A Jászság történelme te-

szi ki a kötet második fejezetét, amelyben a jászok eredetéről, beköltözésükről, fontosabb telephelyeikről régészeti és történeti források alapján sokrétű képet kap az olvasó. Majd megismerkedhetünk a török hódoltság alatti élettel, a Rákóczi szabadságharcban való részvétellel, a redemptióval, az 1848/49-es szabadságharcban a jászágiak példamutató hősiességével, a Lehel huszárezred vezetésével, majd részletes történelmi bemutatás nyújt a kötet a későbbi évszázadok minden fontos helyi eseményéről egészen a közelmúltig, pontosabban 1956 emlékezetével zárul a terjedelmében is kellőképpen jelentős történelmi áttekintés. A sokrétű elemzés szerzői Selmeczi László, Papp Izabella és Besenyi Vendel.

Hasonló terjedelmű és sokrétű a Jászság néprajzát közreadó fejezet, mely elsőként az emberi élet fordulójának hagyományát tárja elénk, majd a naptári év szokásait követhetjük nyomon Kókai Magdolna szemléletes leírása alapján. Ezt követően a folkloremlékekkel (mondák, népmesék, népdalok, balladák), valamint a jászsági nyelvjárás sajátosságaival ismerkedhetünk meg. Az egykor jelentős táncéletéről, majd a jász viseletet múltjáról, történeti formálódásáról és újjászületéséről (mely alapvetően Bathó Edit érdeme), valamint a szüeshimzésről Bathó Edit nyújt plasztikus képet. A népi játékok és gyermekjlesztgetők után ugyancsak az ő jóvoltából tekinthetjük át az állattartás és földművelés időbeli formálódását és munkafogásait, majd a méhészkedés fortélyait, hagyományos szerepét a Jászság életében, továbbá a szőlőművelés alakulását, a hegyközségek életét, valamint a népi építkezés tájilag jellemző sajátosságait. A helyi táplálkozási kultúra sajátosan egyedi arculatát Kókai Magdolna rajzolta meg.

A témakör legfrékváltatott emlékyanyagát, a Jászkürt bemutatását a legújabb kutatási eredmények ismerettségével Selmeczi László tömör összegzése adja közre. Ugyancsak Bathó Edit ismerteti a jász településeket, majd a jász öntudatról és hagyományörzésről nyújtott értékelése után a Jász Múzeum tömör bemutatását adja közre. A tartalmi változatosságot és igényességet kellőképpen jeleníti meg a gondos szerkesztés és színvonalas nyomdai kivitelezés, a gazdag illusztrációs anyag, a jó minőségű színes képek nagyszámú alkalmazása, a szöveg és a képanyag harmóniája, amely az igényes helyi nyomdatechnikát dicséri.

Selmeczi Kovács Attila

125 éves a komáromi múzeum

A Révkomáromba érkező látogatónak, amint áthalad az immár kilenc évtizede határfolyónak számító Duna fölött átívelő, közel százhusz esztendő Erzsébet-hídon, szinte önkéntelenül is az olvasmányából jól ismert nevek és jelzők jutnak eszébe a városról: Jókai Mór szülővárosa, Timár Mihály az Aranyember, Klapka-induló, az erődök városa. 2009. augusztus 21-től azonban egy újabb, koránt sem dicső történettel bővültek az ismereteink, hiszen innen fordította vissza a szlovák állami rendőrség a helyiek hívására a városba igyekvő magyar államelnököt, meghűsítva ezáltal, hogy Sölyom László avassa fel a komáromiak Szent Istvánt ábrázoló lovas szobrát. Az unió alapelveket súlyosan sértő kiutasítás ügyében azóta sem született Szlovákiát elmarasztaló bírósági ítélet, vagy politikai határozat, a szobor azonban hirdeti a városba érkezőknek, hogy az Aranyember váro-

sának magyarsága még nem feledkezett el gyökereiről, ősi múltjáról.

A szobortól alig ötperces sétára áll a kisméretű belváros egyik legpatinásabb középülete, az ún. Kultúrpalota, vagyis a Duna Menti Múzeum egyséletes székháza. Talán a szlovákiai magyarok között sem sokan tudják, hogy az immáron a 125. évét betöltő közgyűjtemény Szlovákia egyik legrégebbi múzeuma, a kassai Kelet-szlovákiai Múzeum (a volt Felső-magyarországi Múzeum) és a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum mellett. Mindhárom intézmény még a régi Monarchia egyetemes kulturális „terméke”, amiket a helyi városi polgárság néhány jeles kiválósága hozott létre a budapesti kormányzat anyagi- és a Nemzeti Múzeum szakmai segítségével.

A Komárom Vármegyei és Komárom Városi Történeti és Régészeti Egylet 1886. december 19-én jött létre a helyi bencés gimnázium – korábban oktatási célból létrehozott történelmi és régészeti emlékeket tartalmazó – régiségtárából, amely még a Szöny-Buda vasútvonal építése közben előkerült római leletekre épült. Az iskolai gyűjtemény gondozója és gyarapítója, valamint a múzeumalapítás előharcosa Gyulai Rudolf bencés szerzetes-tanár volt, aki az egylet titkáráként rendezője lett a gyűjtemény értékeiből darabjait bemutató első nyilvános kiállításnak is, 1889-ben.

A múzeumalapítás megünneplésére 2011. november 25-én került sor a Duna Menti Múzeum dísztermében. Ekkor került sor egy, a múzeum múltját bemutató díszes album bemutatására is, az intézmény dolgozója, a múzeum fenntartója Milan Belica Nyitra megyei elnök, Anton Marek polgármester, a meghívott múzeumok képviselői (Magyar Nemzeti Múzeum, Laczkó Dezső Múzeum Veszprém) és a sajtó munkatársai előtt.

A múzeum vezetésének a kötet megjelenítésével az volt a célja, hogy az olvasó egy sok képpel ellátott, tartós, szépen megtervezett, keményborítós, jó papírmínőségű reprezentatív kiadványt vegyen kézbe. Ezzel azt akarták elérni, hogy a jubileumi évfordulóra egy idő- és értékálló album emlékeztesse az utókor. A kevés szöveg-sok kép szerkesztési elvet Csütörtöky József múzeumigazgató a kötet bevezetőjében azzal magyarázza, hogy 1986-ban a pozsonyi Madách Kiadó gondozásában kiadott „A komáromi múzeum száz éve” című kötetben már átfogóan írtak a múzeum kialakulásának körülményeiről és fejlődéséről, valamint részletesen bemutatásra kerültek benne a gyűjtemények is, képanyagot viszont alig tartalmazott, azokat is csak fekete-fehérben. Ezért a mostani évfordulós kiadványban mellőzték a tanulmány-szerű írásokat, inkább arra helyezték a hangsúlyt, hogy a koncentráltan közreadott ismereteket bőséges képanyag kísérje, kielégítve ezáltal a vizualításra olyannyira fogékony XXI. századi olvasót.

A kiadvány két nagy részből áll: az elsőben a múzeum történetét foglalja össze Mácza Mihály történész, a második fejezetben pedig az öt gyűjteményi egység mutatkozik be. Mácza rutinos szerző, aki több évtizedes pályája során számtalan helytörténeti témájú cikket és önálló könyvet írt már Komáromról. *A múzeum történetének áttekintése 1886–2011* című fejezet, röviden összefoglalja mindazokat a személyi és szervezeti változásokat, meghatározó eseményeket, amelyek formálták, alakították a múzeum megszületését és fejlődését. Az ismertető alapján a múzeum történetének négy nagy korszakával ismerkedhet meg az olvasó. Az elsőben az ala-

pítástól az 1910-es évekig követhetjük nyomon az eseményeket. Ekkor már az intézményi keretek között működő egyet gyűjteményeit Gyulai Rudolf tanár nemcsak gőzerővel gyarapította, de közben kutatott, cikkeket írt, szerkesztette az egyet évkönyvét, miközben készült megírni a megye monográfiáját. A kezdeti lendület Gyulai áthelyezésével azonban megtört, távozása után az egyet élet pangásnak indult. A helyzet odáig romlott, hogy 1900-ban a város vezetése átszervezte azt, ezután már Komárom Vármegyei és Városi Múzeum Egyesület néven működött tovább. A múzeumot a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének a felügyelete alá helyezték, biztosítva ezáltal a szakmai segítséget és a rendszeres évi állami támogatást. A gyűjtemények száma négyre bővült, a már a kezdetektől meglévő régészeti és történelmi mellett létrehozták a néprajzi és a természetrajzi osztályt is. Az egyet élére a város fiatal és agilis levéltárosa, Alapy Gyula került, akinek közéleti aktivitása és nagy munkabírása alapvetően meghatározta az elkövetkező három évtizedben a múzeum sorsát. Neve szinte összeforrt azzal.

Mivel a múzeum folyamatosan helyhiánnyal küszködött, akárcsak a város másik két kulturális egylete is, ezért Alapy ötlete nyomán a három civil szervezet 1911-ben egyesült, Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesületet néven (röviden Jókai Egyesület), abból a célból, hogy felépítsenek egy közös székházat a városban. Alapy mindent megmozgatott, hogy terve valóra váljon. Végül is a város, a megye és az állam anyagi hozzájárulásával 1913 őszére elkészült az épület, amely Kultúrpalota néven azóta is a múzeum otthona. Az új székház befogadta a múzeum gyűjteményeit és biztosította a helyet az új kiállításokhoz, valamint befogadta a megyei könyvtárat is. Tágas díszterme pedig a város koncert- és báltermeként is szolgált.

A vesztes első világháborút követően Révkomárom csehszlovák katonai megszállás alá került, amit a trianoni békeszerződés is megerősített. Az új helyzetben a Jókai Egyesület vezetése úgy döntött, hogy a hagyományos múzeumi tevékenység helyett inkább a magyar kulturális élet általános támogatását helyezi előtérbe, író-találkozók, koncertek, népszerűsítő előadások szervezésével. A múzeum élén 1911-óta álló Alapy Gyula amúgy is meglehetősen hűvös és bizalmatlan viszonyt ápolt a csehszlovák hatóságokkal, ami hosszútávon a szakmai munka rovására ment. 2011-ben volt a Jókai Egyesület megalapításának századik évfordulója is, amelyről a nemrég elhunyt neves komáromi tanár-helytörténész Szenássy Zoltán jelentette meg egy monográfiát, *A Jókai Egyesület 100 éve* címmel. (haláláról lásd: Honismeret 2012/1. 69–70.)

A múzeum második világháború utáni harmadik korszaka kis híján annak megsemmisülését hozta. A beneși rendeletekkel helyreállított Csehszlovákia megszüntette az Egyesületet, múzeumát és könyvtárát államosította. A leépülés olyan mértékű volt, hogy 1955-ig csak egy alkalmazottja volt a múzeumnak, a takarító. Bár 1954-ben Jókai Mór halálának félévszázadik évfordulóján nemcsak visszaállították az író ledöntött szobrát a múzeum udvarán, de még egy kiállítás megnyitására is sor került. Ennek ellenére a múzeum normális működése csak az 1970-es évek elejétől állt helyre igazán. A már Duna Menti Múzeumnak elkeresztelt intézmény ekkortól ke-

rült a nemzetközi régészvilág figyelmébe, mivel az 1979 és 1989 között zajló ásátások rendkívül jelentős késő avar kori temetőt tártak fel a komáromi hajógyár területén.

Majd eljött a rendszerváltás, amely a múzeum legújabb kori történetében a legtöbb változást hozta magával. Néhány éven belül öt alkalommal változott meg a múzeum alapító-fenntartója és finanszírozása. Ennek hátterében elsősorban Szlovákia függetlenné válása és a közigazgatási reform állt. Ezek a módosítások hol bővítették, hol szűkítették a múzeum jogviszonyát, gyűjtőkörét és területi illetékességét, aszerint, hogy a pozsonyi kormányban valamint a Nyitra megyei regionális önkormányzatban milyen arányban képviseltették magukat a magyar pártok. 1991 és 2007 között a komáromi múzeumot hol a szlovákiai magyarság országos múzeumaként, hol pedig csak helyi, regionális intézményként kezelték, az erőviszonyoktól függően. Működött benne Magyar Nemzetiségi Osztály és hívták Magyar Kultúra Múzeumának, de volt jogviszonyától megfosztott állapotban is. Mindezen változásokat számos igazgatóváltás követte, köztük nem egy botrányos hangoktól kísérve. (A legvisszataszítóbb eset talán az volt, amikor a Mečiar-éra alatt kinevezett új vezető, Helena Lehotská tanítónő a múzeum magyar alkalmazottjaival kapartatta le a kiállítások magyar feliratait.) Mindezek ellenére az elmúlt húsz év számos pozitív változást is hozott, többek között új raktár- és kiállítóhelyiségekkel bővült az intézmény: 1992-től a fő téren álló Zichy-palotában megnyílt egy legújabb kori város történeti kiállítás, 2002-től pedig ugyanott egy új Jókait és Lehár Ferencet bemutató kiállítással gazdagodtak a komáromi polgárok.

A kötet következő fejezete *A múzeum gyűjteményiből* címet viseli, ebben kerültek bemutatásra a múzeum gyűjteményei. A rendkívül rövid, gyakorlatilag néhány mondatos összegecskékkel számtalan színes kép követi. Tulajdonképpen ez a fejezet alkotja a kötet mintegy háromnegyedét. A jó minőségben bemutatott, felnagyított és grafikailag igényesen elrendezett műtárgyfotók teszik a könyvet igazán egyedivé és minőségivé. Feltételezem, hogy a szerkesztők úgy válogatták a képanyagot, hogy azok minőségben reprezentálják a múzeum közel 137 ezres műtárgyállományát.

Először a Régészeti gyűjtemény, mint a múzeum legrégibb együttese mutatkozik be, elsősorban a Brigetióból származó köemlékek, bronzveretek, fibulák és pénzérmék bemutatásával, valamint a város területén előkerült gazdag avar temetők ösverteivel és griff fejet mintázó aranyozott bronz lószerszámveretekkel. Őket követi a rendkívül bőséges és igen változatos anyagot képviselő Történelmi gyűjtemény. A bemutatott műtárgyak közül kiemelkednek a város mives céhládái, polgár családok biedermeier bútorai az 1840-es évekből és egy éggömb, amiről nem régen derítette ki a restaurálás, hogy 1603-ban készítették Amszterdamban, így nem csak a komáromi múzeum, hanem egyben Szlovákia legrégebbi glóbusza is. De láthatjuk Jókai Mór íróasztalát, valamint utazó toll- és tintatartóját is. Ezeket egyébként a Jókai kiállításon bárki megnézheti.

A néprajzi gyűjtemény elsősorban martosi anyagot mutat be (a Komáromtól nem messze található falu régi parasztházából kialakított tájház is a múzeumhoz tartozik). De láthatunk itt mives ezüstgombokat és mentelán-cokat az egykor híres komáromi szekeresszágák díszruháiról.

A képzőművészeti gyűjtemény remekművei közül kiemelkedik kettő: Karl Friedl *Komáromi földrengés* című képe, amely felülről, mintegy a levegőből ábrázolja a várost sújtó 1763-as földrengést és Feszty Árpád (a Komáromhoz közeli Ógyalla szülőtte) a honalapításhoz kapcsolódó *Bánhidai csata* című hatalmas festménye, amelyet 1898-ban készített Komárom vármegye számára és eredetileg a megyeháza nagytermében állt. Ma a múzeum dísztermét díszíti. Az *Opusztaszeren* látható *Magyarok bejövetele* című körkép méltó párja.

Végül a Természettudományi gyűjteményt ismerhetjük meg, amely Szlovákiában a legnagyobbak közé tartozik, csak rovargyűjteményében mintegy 62 ezer preparátumot őriznek.

A sok pozitívum mellett azonban szót kell ejteni néhány kritikai észrevételről is. A szerkesztők a kiadványt háromnyelvűre tervezték, ahogy ezt a könyv címe is mutatja, de az idő- vagy a pénz hiányának köszönhetően ezirányú törekvésük sajnos nem valósult meg maradéktalanul (ráadásul a kiadvány nyelvi lektorálás nélkül jelent meg). Az előző és a bevezető szlovák és magyar nyelvű, angol fordításuk hiányzik, a múzeum történetét áttekintő írás szintén kétnyelvű, angolul csupán egy nyúlfarknyi összefoglaló olvasható a fejezet végén, ami nagy kár, mivel a csak angolul értő olvasó így pont a leglényegesebb dolgokról marad le. A gyűjtemények bemutatkozása viszont már következetesen három nyelven történt meg és a képaláírásoknál sincs gond, azok is háromnyelvűek, igaz három egész oldalas fotó képaláírás nélkül maradt.

Talán időhiány miatt nem jutott kellő figyelem a magyar szöveg gondozására sem, hiszen itt-ott közpunció hibák maradtak a szövegben, időnként gyenge a fogalmazás és a dátumok írásában is vannak eltérések, hol betűvel vannak írva a hónapok nevei, hol viszont római számmal. Szokatlan volt nekem Mácza Mihály történeti visszatekintésének következetesen jelen időt használó fogalmazása, az ilyenkor megszokott múlt idő helyett.

Mіндеzen hibák apróságoknak tűnnek az egészhez képest, hiszen a díszkötettel igazán maradandót alkottak a komáromi múzeum dolgozói, méltó folytatásaként elődeik munkájához.

(125 rokov múzea v Komárne – 125 éves a komáromi múzeum – 125 years of the museum in Komárom (1886–2011). Nec Arte Kft. Komárom, 2011.)

Balahó Zoltán

A 800 éves Révfülöpöt köszönti a Villa Filip

Változatos tartalommal jelent meg ismét a *Villa Filip* honismereti közlemények 21. száma Révfülöpön. A XV. évfolyamába lépő folyóirat ismét gazdag tartalommal

örvendeztet meg a Révfülöphöz kötődőeket. P. Miklós Tamás *A révfülöpi szőlőművelés és bortermelet története 1945-ig* címmel, felhasználva Csoma Zsigmond és Lichtmeckert András fenti témakörben megjelentetett kutatásait, a Balaton-felvidéki szőlőművelést az ókori emlékektől tekinti át. Külön érdekességnek számít, ahogy a szerző bemutatja Révfülöpöt, mint Kövágóörs szőlőhegyét, felhasználva a kövágóörsi ironák, Czigány Károlynak a Borászati Lapokban 1888-ban írt cikkét a filoxeravész negatív társadalmi hatásairól. Noha Magyarországon 1878-tól jelentkezett a szőlőgyökértetű (filoxéra), 1889-ben mégis felkészületlenül érte a Káli-medence településeit. Az egyes korok szőlőművelésének áttekintése után egy több mint 130 éves révfülöpi pincében 2009-ben megnyitott pincekiállítással ismerkedhetünk meg. A folyóiratban emléket állítanak Engelbrecht Károly szőlészeti-borászati felügyelőnek, aki 1893-tól irányította filoxéra elleni küzdelmet.

Dr. Vértés László *Révfülöp és Sziklay János* címmel a veszprémi születésű bölcsészdoktorról, íróról, újságíróról, a Balaton népszerűsítésének lelkes és fáradhatatlan propagálójáról, az 1882-ben megalakult Balaton Egylet egyik alapítójáról ír. Cikkében idézi Sziklay János „A balatoni fürdő- és üdülőhelyek” című ismertetéséből a Révfülöpről írtakat. A jeles orvos zene-terapeuta *Liszt Ferencről-egészség, betegség, búcsú* című írásában osztja meg velünk az ünnepezt zeneszerzőről ismereteit. Újabb érdeklődésre számotartó részletet olvashatunk a folyóiratban dr. Kövér István tollából a *Százéves a vasútigazgatás Szombathelyen* című tanulmányban, melyben vasutas életrajzokat is közöl. *A Görgey-mítosz forrásvidékén* című cikkben György Péter a zánkai temető kertben nyugvó Bozzay Pál (1829–1852) költő versei alapján világít rá a történelmi mítoszteremtés folyamatára.

A folyóirat foglalkozik a Révfülöpi Honismereti Gyűjtemény működésével, rendezvényeivel és a gyűjteménnyel. A 800 éves jubileumát ünneplő Révfülöpön 2011. július közepén mutatták be a Szabó István képeslapjaiból válogatott reprezentatív albumot. Képet kaphat az olvasó a „Virtuális honismereti sétákról Révfülöp múltjában” rendezvényekről. Fényképes beszámolót adnak *Emlékezés Fonay Tibor születésének 100. évfordulójára* című kamara-kiállítás megnyitásáról, ahol dr. Tölgyesi József főiskolai tanár emlékezett az ünnepezt életútjára. A folyóirat közli a Müller Márton alapító tagnak adott, a honismereti mozgalomban végzett kiemelkedő munkájáért a Honismereti Szövetség Emlékklap kitüntetésé laudációját.

Bándi László